

T'at'ú Yúnádhë Náraídá há Yatié hólǰ sí

**Canada bets'ǰ Nuclear Waste
t'at'ú bék'óní há ʔedírí
bëgháyaǰtí sí ʔedírí ʔerihl'is
k'í yasí beghá yatié sí núhébá**

K'ani yuni taghe nenge hüdher, rediri Nuclear Waste Management Organization dene yatié rá dé dolyé sí, ridiná kóné tthé hólé hót's'j t'á bék'oghjdhér sí t'at'ú bék'óní há nüt'á ní rediri (NWMO) hulyé k'í, Canada nask'ádhé dene hél dayatí há núnj'á ní t'á't'ú rediri rasié nuclear waste bék'óní há. Kú nuni t'atthé rasié k'énidél rá, dene yets'edaréni há, hotié t'at'ú bék'óní há nezú tth'í dánídhén hú, nih há tth'í nezú chú t'á tsambá bēghā bék'ódhí há nezú dánídhén ní, rá núnj hādánídhén hú redyhyun náraídá hó'á rediri ghā.

Canada nask'adhe hót's'j dene dórádí nóhēt's'j nih ghā, redyhy dene nih k'é narádé k'í hotié nih hēsóródí hódórel'j h yúnádhē dene gódhe hóbásí. Kú rediri nih k'é rasié bék'óní dé bet'á nih k'é rasié hēsdólé ch'á tth'í hats'édí sí, nih hohá t'at'ú sughúa hats'édí sí. Reyí chú rasié gódhé tth'í k'énát's'édé dé hotié tth'í bóghédí tth'í yēdórēl'j h sí. Kú NWMO yēghā t'ádá njdhén sí, hórēlyu yatié nih bānē hots'j békórel'j h t'ághé hú, yatié k'éneft'é nuhēt's'j dánídhén sí, rediri rasié Nuclear Waste súghúa bék'óní xá.

NWMO hādánídhén hú Canada rediri rasié Nuclear Waste k'ónj hādé nuyághe t'ók'é bék'ónj há nüt'á dé rēsqt'éhilé sí. Kú rediri waste k'í t'ók'é bék'óní há hotié sēhujá chú t'ók'é t'á tthé nezú yághé dé, rediri nuclear waste k'í naídá háhilé sí. Dene tth'í yéts'idhile tth'í hó'j h háhilé chú hókēt'á tth'í bóghédí hasj. Nuni hādánídhén hú, t'at'ú boghédí há yatié tth'í bék'á dézā sí. Kú t'á dene bēngē k'é rediri rasié Nuclear Waste bek'ónj há hódórel'j h dé, horēlyu dene reyér hōnarē hots'j yēnerēni h'jtdy nuyé njlyé há. Hotié bóghédí há t'at'ú halyé há, ts'éthjyé tth'í rá halyé chú hórēlyu dene nálé tth'í dézā, kú t'óhó rasié nailná ts'ēn tth'ú dene dágharē tth'í dézā. Kú nuni hadánídhén hú Adaptive Phased Management dene hotié yēghā t'ádánídhén tth'é bēghā h'jtt'ér h'jtdy naídá hasj rediri rasié k'í.

The Challenge of Nuclear Waste t'á't'ú rediri rasié bék'ónj há, t'á rá bēghā lá nēchá há

Kú redyhy holā nenge Canada nask'adhe dene ridiná kōne hólé k'é rarát'j sí, nuclear power reactors hulyé. T'ók'é bet'áhót'j dé, Ontario, Quebec chú New Brunswick nare. Kú t'á bēghódhér sí fuel bundleles hulyé sí, tsātsāné beyé ridiná kōn tthé h'jly sí – kú reyí rasié k'í 36,000 metric tonnes hájtdáth sí rediri uranium k'í – kú rediri t'ánélt'í k'í raly yunádhé 40 nenge dé rā'ly r'j'ághé bek'é dál'tth'í hasj horēlyu rediri 22 reactors hēt'el dé. Kú t'óhó rediri tsātsāné beyé ridiná kōn tthé h'jly narílyá dé, bēt'orēzā hilé sí, bēkōné tth'í natsér rá dene ch'ásj bék'ónj hō'á bórēlní rá. Kú rediri rasié bēkōné tth'í natsérhilé hijá dé bet's'j'āné ghódhér sí, naídés'tj'ne natsér sí bet's'j. Thá hots'ēn rediri rasié borēlní hásj.

Canada k'í tthēne nuclear yunádhé dé bēhel tth'í rasié nórel'tth'él há lá, t'at'ú bóghédí há yatié horēgódhē hólé hijá dé, t'á yati hólj sí yúnádhē thá

hots'ēn bēgháladá hohá, rasié hórēlní chú dene yēts'jdhile nádé tth'í ha dué hú hórēlyú bēghā yati dé thá hála, reyí chú dene k'ēnelt'é hót's'ēn tth'í bēbá nunt'á hó'á rediri basí. Rá rediri rasié yunádhé t'áníthá k'ójghilé sí bóghédí há – dene chú bóghédí há. Rá redyhy dézā t'at'ú dēk'ēt'ír há. Kú t'á yatié hólj sí tth'í rediri nuclear waste hógghédí hóbásí. Canada k'í rediri nuclear power rāt'j há hile sí, rediri nuclear waste t'á bēt'orēzāhilé k'í bék'óní hó'á dene ch'ásí, rā'ly beháya'tj tth'í dézā. Reyí rá Níhts'ēn k'óldé yatié nēdhe thēts'j ní Law hulye t'á bet'á sēhó'á ha rediri rasié bék'óní hóbásí, kú NWMO tth'í bēt'á nunt'á ní. T'á yatié nēdhē k'í. Nuclear Fuel Waste Act (NFWA) hulyé sí, dene rā hēl hotié bēghā ya'tj sí.

Canadians t'á't'ú beyatié hózētth'á dézā

Kú nuni t'á yati kórl'j h k'í rediri ghare ní – t'á bet'á nánótá yati thílt'sj ní hórēlyú rasié net'j dézā dene hēl.

Canadians t'adánidhen k'í, redírí t'á bet'á rasíe k'ënats'é hóbasí hotié dëgharë bëgha rasí k'ója hıtdıy bék'ënats'é dëzã dánidhën sí. Kulí, kot'í rasie hóbasí nanóhótá ra hí dëne há yatíe hołé ha dué sı, bet'órëra kulí. Rasíe nadáneta dëne scientist dólyé k'í, rasínódhí hobasí hadáyałtı bá hóra kulí dëne yëgha t'adánidhën sı ghã dayalı há hóra hile. Canada nask'adhé dëne redırı basí t'adánidhën sı beyatíe hesudí tth'í dëzã bet'á rıłághë yatíe hółé háde recommendation hulyé k'í.

Nuní nuhëyatíe hołı k'í dëne łã hël behayaghıtı ra yatı thıltsı sı. T'á horëlyu bek'e nadáthıt'ëth k'í nuhëyatı k'í bëyatíe ra hółı sı redırı reıht'ıs k'í. Nahıyé rasíe t'á nuhëbá hórená k'í dëne Canada hóts'ı t'at'ú nanédé k'í hot'íe bëkadánıtá nı, dënedëdłıne tth'í bóhël díłtth'í ní, reyí chú yúnadhé t'ahóra ghónı sí há dëne łã resóradí bëyatíe k'é tth'í dëzã.

Řëłá yatíe narëłtth'él łant'é sı. Nake yatíe nuhënalé bórúł'ı ní: **t'at'ú redırı bëghaladá sı bet'á řësóhúné ha dué sı** - dëne, haıyórlá chú nıh k'é, reyí chú **horëlyu rasíe ëłk'ésł háłdhen hóra** - ředıhın chú yúnadhé hóbası.

Redırı rasíe t'á yatíe nëdhe harájá k'í nuhëbá bórúł'ı ní. Kú reyí dóhódı sı:

- Ředıhın dëne t'ã redırı łat'é rasíe k'ënarádé k'í hotíe yúnadhé há sënınlıra dëzã, - redırı rasíe hółé há k'í kúdané bónıdhí hóra kut'á nóđórlıgh há dué sı.
- Redırı yatíe k'í, bëłaghé núdhı ts'ën tth'ú há yatíe hółé kulí yúnadhe dëne t'á yëghadalaná há nıł'á tth'í hóra.
- Núhnı dëne dıhın hots'ı chú yúnadhe dëne gódhé nuhek'eredel, redırı rasíe waste hóđoghëłní há rası nódhı ch'á chu rałı yúnadhe bëghaladá há yatíe gódhé hıłra dë.

Dëne łã tth'í raradí redırı rasíe nëdhe ghã yatı łã dáthéłtsı ní. Dëne NWMO há řëghádalaná k'í Canada k'ëyaghé Nuclear power k'é dáhóra k'í ghã resóradíhıle nı. Nuní hadánidhen hú yúnadhe dëne gódhé nuhek'eredel k'í ředınlı yeghadalaná há bá nunıt'ã sı. Ředıhın dzıne k'é tsãtsane beyé řıdıná

kın tthé hıłı hası t'anılthá bet'á řıdıná kın hołé hots'ën. Nuní t'á bëkadánıtá k'í yúnadhe hotíe bóghedı há yatı thıltsı hut'á.

Nuhëts'ı reıht'ıs k'í bet'á řëłk'ëch'á yatíe beghare řëghalada há yatíe thıltsı nı Canada dué hutó bet's'erıdihıle ní yúnadhe nuclear power t'áhot'ı há.

T'á nuhëbá yatíe hóra bënëł'ı

NFWA yatíe gharé horëlyu rasíe dánıłgh ní, t'á bet'á dué nódhı ghónı chú t'arłtı ghónı chu tághé redırı rasíe bék'ónı há; nuhyádhé tthëngne k'é bék'ónı Canadian Shield hulyé; nuılayé hutó nuıyaghe chu; t'ok'é redırı nuclear power plant nare. Nuní řëja řëghadaladá k'í yunı 50 neng Canada chu nıh nare t'á yatíe kózëłgh k'í bët'órëthıłdher sı.

Ku t'á bëghare nuhëyatíe řëłá nıłgh k'í Canadians dırı ghã doradí ra nuhëyatíe hıltsı sı redırı k'í: řëłk'ésı hóra hu, dëne há horëłní ch'á tth'í hóghedı chú séhóra há bóghedı, dëne ch'ası tth'í bëdarłta hóra, nıh hesdółé tth'í hóra hıle hu, tsamba tth'í bëgha bek'ódhı sı tth'í bóghedı hóra. Rałı tth'í hú dëne redırı łant'é rasíe hóđórlıshıa bet'orıdher sı. Nuhëyatíe redırı rasíe ra hółı nı horëlyu rasíe net'ı ra.

Ku nunı redırı danıdhën sı, horëlyu yatíe nezı kulı rıłaghe yatíe hódatëdhe hajáhıle sı, horëlyu dëne t'adánidhën sı ghã.

T'at'ú redırı nuclear waste bek'ónı ghã yatíe k'é dóhódı sı; kulı t'ok'é reactor hıłı naré bek'ónı hıhıle sı tháhots'ën. Řełotsële ts'ën hadé. Kú t'ã dëne nuclear plants naré naradé tth'í hadánidhën hú redırı nuclear fuel bek'óghıdher k'í reyér nare bék'ónıhıle reyér hots'ı dılyé há yéđórelıgh sı. Ra NWMO hots'ı dëne hadánidhën hú dëne redırı hóbası yatíe k'enelt'é hıłhıle dé hotíe borëłní ch'á há besudı hóra. Ku redırı yatı natsér sı t'ok'é waste bek'ónı há sughuá chú nıh hesdółé ch'á ha. NWMO hadánidhen hú t'ok'é bek'ónı há sórit'é dé bórëłníhıhıle sı řëłotsële ts'ën há, kulı yúnadhé há bék'ója hıle sı.

Nııyaghé bék'ónı hadé reyí yatı tthere sı, yunadhe thá hots'ën hadé, nuıyaghe dé nezı sı, dëne ch'ası dınlı há. Kulı dëne hadánıdhen hú benaré rasie naılá há horëníhıle ra yazı dué łant'é danıdhën sı. Rałı nadıł hú řëłotsële ts'ën hadé tth'í hotie dëghare bék'óghıle. Yunadhe tth'í há k'enelt'e tth'í yatíe nuhëts'ıhıle lá redırı rasie t'at'ú bek'ónı chú t'á nıłthá hotíe bék'ója hıle sı redıhın hołı lıml neng há

ʔá. ʔá ʔedírí k'ësí halyá dé, yunádhe dëne yek'énaradé hadé bá horëná ghóní sí, t'ǵ'tú ʔedírí ʔasié bënëakóghódí há dé. Natsérhilé ʔá chú nárët'á há bórëníhilé ʔá dënë chú nih k'é ʔasié hujj naráttí ghóní technical basí chú t'ǵ'tú bóghëdí management hobasj. Kú ʔedírí yatié hotié net'j ʔá ʔaʔy ʔjʔaghé yatié gódhé nahóʔj sí t'ǵ'tú bet'á ʔëʔk'éch'á ʔasié hóžédzáí há ʔëʔk'jní bek'é ʔëgháladá dëžá.

Adaptive Phased Management ʔëʔk'jní yatié gharé naraídá há

NWMO k'í ʔedírí yatié dáthëʔtsj sí bet'á ʔedírí lá hóʔé há – Adpative Phased Mangement hulyé. Kú ʔeyí náts'ën hot'sj bek'é nats'édé há. Kú beyatié t'á begháre hóʔé hadé díri k'é há:

- ʔjʔáre hónare ʔedírí ʔasié hórelyy bëk'óní dëžá t'ók'é nih nëžy yé;
- T'ǵ'tú dëne nih hoʔé chú begharë ʔëghaladá yatié bësúhúdí hú;
- ʔëʔádyne ts'ën tth'í waste ʔëʔótsële ts'ën bëk'óníhá tth'í nʔt'á hú;
- Hókëʔ'á hots'ën hotié boghëdí tth'í hoʔá;
- T'ohó losii ʔedírí waste nats'ilchú hadé, dëne há tth'í hoʔá dëžá; chú
- Horelyy dëne bënëalé bek'ënats'édé tth'í hoʔá.

Kú ʔedírí dëʔ'ís k'í t'ǵ'tú hók'ënats'é beghá sí.

ʔá ʔedírí gharë hóʔé hasj APM hulyé sj

<p>T'ǵ'tú bëk'ënats'édé há</p>	<p>ʔá ʔedírí taghë ʔasié gharé t'ǵ'tú bëk'ënats'édé há nʔnt'ǵá sí:</p> <ul style="list-style-type: none"> • T'átth'é hadé phase 1: t'ók'é ʔjʔáre used fuel management k'é has nʔnt'á ha • T'á náts'ën nʔnt'á phase 2: t'ók'é t'á ʔjʔáre nʔlyá sí, dëne há nʔnt'á • T'á taghë ts'ën nʔnt'á phase 3: t'ók'é t'á tháhóts'ën bëk'óní, bedarëʔj chu boghëdí <p>Tátthë net'j phase 1 (k'ásjñe 30 ñeñe hóts'ën hasj):</p> <p>T'ǵ'tú ʔedírí used fuel ʔjʔarí bëk'óní há ʔedírí ʔasié k'é nódhé dëžá:</p> <ul style="list-style-type: none"> • T'ók'é bëk'óní há nuclear power hoʔá hónarë hotié bóghëdí chú bënëanóhotá . • ʔëyér honaré dëne naradé hël bëhayatí dëžá t'ǵ'tú t'ók'é bëk'óní k'é hóʔé chu t'ók'é bek'óní dajj chú t'a'hógharé ʔedírí ʔasié nuclearn waste bóghëdí há. • Kú t'ǵá nihts'ën k'óldé t'a ʔedírí ʔasié hódóghëʔní hël tth'í hókëʔ'á hots'ën bël nayatí hóʔá, t'á ʔerihʔ'ís begharë bëghaʔ'á há license selyë tthé ts'ën tth'ú bël sehúde hoʔá. • Kú t'ók'é nih ʔáhót'j há ʔedírí ʔasié bëk'óní há dëne yëkádánëʔá há, tthé nëžy hú nʔhyaghë t'á ʔasié hóreʔní k'óní k'é há. • Kú ʔedírí ʔasié nuclear waste fuel t'ǵ'tú bóghëdí há yatie hóreğódhe kánótá hóʔá. • Kú t'á license ʔerihʔ'ís bet'á ʔëgháladá há bóníldhí tth'í hóʔá, ʔeyí ghare nih ʔahót'j nʔnt'á ts'ën tth'ú bëháyatí hoʔá, <i>Canadian Environmental Assessment Act</i> gharë. • Nih t'ók'é bët'áhót'j há hotié benanótá dëžá sughuá sëhóʔá chú horëlyy ʔasié xa, nʔyaghë nʔdháhilé tth'í bëk'óní há, nʔyaghé tth'é t'ǵnót'j tth'í dajj há hú, t'ǵ'tú ʔedírí nuclear waste dzírëlyí dajj reactor hujj hots'j. • Bet'ǵ ʔëghaladá há ʔerihʔ'ís hóžekér hóʔá, nih sehúlyé há. • Kú t'á bëyé nuclear waste ghëlyël há tsáʔsǵnë tilí huto t'á bët'áhót'j há ba sëhudé tth'í hóʔá. • License hóžekér tth'í hoʔá t'ók'é nʔyaghë nih ʔahót'j há t'ók'é t'á ʔedírí ʔasié k'óní há. • Kú ʔedírí ʔasié ʔëjǵ bëk'óní hutó nʔyaghe ts'ën bëk'óní ʔëʔótsële hots'ën hutó central storage site hots'ën nʔlyé tth'ís há net'j hoʔá. • ʔá dëne hadánjdhën hú nʔyaghë bëk'óní hadánjdhën dé, t'ók'é hóʔé há ʔerihʔ'ís license hóʔé tth'í hoʔá, begharë ʔasié bëghaladá há.
---------------------------------------	--

ᚖá ᚖēdirí gharē hólé hasᚕ APM hulyé sᚕ

T'ᚖ'ᚖ'ú bēk'enats' ēdé há

Nats'en hots'ᚕ yatié phase 2 (30 years hót'sēn hoᚖᚕ há)

Kú t'á hórēlyu ᚖēlá t'á ᚖediri ᚖasíē bēk'óní sᚕ hotié bēnet'ᚕ hasᚕ ᚖeyí hóghare tth'í ᚖediri htoie nēt'ᚕ há:

- Kú nýyaghé nᚕdháhile shallow storage ᚖediri waste bēk'ónᚕ ha bēseyiánᚕtí dé, horēlyu waste t'á bēk'ónᚕ hots'ᚕ ᚖeyer hots'en nᚕlyé hasᚕ, thá hots'en bēk'óní há.
- Kú yati hólᚕ dé nýyaghe nᚕdháhilé shallow storage bēk'ónᚕháhilé ts'en yati hólᚕ dé, t'ók'é reactor sights t'á bēk'ónᚕ sᚕ ᚖeyer waste bēk'ónᚕ hut'á hasᚕ t'á ts'en bá sehúdé hots'en.
- Kú t'ók'é nýyaghé bá sēhújá ᚖaᚕú hoᚖᚖásí benánóta' tth'í dēᚖᚕ t'áts'en ᚖediri waste bēk'óní há hotié sēhúzá hots'en.
- Dēne ᚖeyér honarē tth'í bēhēl nadayati tth'í hoᚖᚕ ᚖediri hobasí, nih net'ᚕ hú t'ᚖ'ᚖ'ú nadánētá hots'ᚕ yatié holᚕ sᚕ hóbásí, ᚖeyí datēdhe tth'í hēl nadayaᚕtí há t'ohó ᚖediri ᚖasíē waste nýyēlyé sᚕ hohá.
- Kú t'ohó nýyaghé nᚕdhá nēyēᚖasí waste nᚕlyé há begᚖᚕ yati hijá dé, ᚖaᚕú dēne hēl bēghᚕ nayatí tth'í dēᚖᚕ.
- Kú t'anᚖdé t'á hot'ᚕ hobází chu t'ᚖ'ᚖ'ú ᚖeyer sēhóᚖᚕ ha hotié dēgharē ᚖerihᚕt'is license bohēts'ᚕ hᚕldy naídá hasᚕ t'ók'é ᚖediri waste bēk'óní chú dzirēlyí há.

Kú t'á bēye dzirēlyí ha tsᚖtsᚖane tili hēᚖᚕ ha tth'í bēháyatí hoᚖᚕ; t'ók'é fuel ᚖediri tsᚖtsᚖane tili yēlyé dᚕᚕ há; ku t'á yé bēk'óní tth'í hēᚖᚕ hoᚖᚕ; ᚖeyí chú t'ᚖ'ᚖ'ú tsᚖtsᚖatíli hots'ᚕ t'ók'é bēk'óní há tth'í sēhúdé hoᚖᚕ.

Tátaghē net'ᚕ phase 3 (k'ásᚖᚖᚖ 60 nᚖᚖ hoᚖᚖᚕ hasᚕ):

Long-term containment t'ók'é t'á tháhots'en bēk'óní há, kú dēne ts'ᚕdhíle chú ᚖediri ghare há:

- Kú ᚖediri used fuel nýyádhē nᚕdháhilé bēk'óní dé, nýyaghé hots'ᚕ hályé hú tsᚖtsᚖane tili natsér yé bēk'óní hoᚖᚕ.
- Kú reactor sights narē bēk'óní dé, ᚖeyí used fuel k'í dᚕlyē hóᚖᚕ t'ók'é ᚖēlá bēk'óní ts'en tsᚖtsᚖanē tili yēlyé há.
- Kú ᚖediri tsᚖtsᚖane tili k'í nýyaghē nídhá nýye nᚕlyé há, t'áníᚕthá hóᚖᚕ hots'en ᚖeyer bēk'óní há.
- Kú t'á nýyaghe nᚕdháhilé bēk'ónᚕ ghᚕlé k'é k'í nanēlyé há, bēt'órēᚖáhile ᚖá.
- Nýyaghē t'ók'é t'a ᚖediri ᚖasí bēk'óní k'í hokēt'á hots'en bēnánotá hoᚖᚕ, t'áhúᚖᚕ sᚕ hobasí chú bets'ᚕ nats'ilchú ha hózēᚕ dé hohá.
- Dēne ᚖeyer hōnarē hots'ᚕ bēhel nadayati tth'í hoᚖᚕ hókēt'á hots'en.
- Kú yunádhē dēne naradé k'í ᚖēdᚕᚕ hādánídhēn ᚖá ᚖediri ᚖasíē nýyē bēk'óní sᚕ nánēlye hodórēᚕᚕ dé bá tth'í hoᚖᚕ hasᚕ, yati hógódhē chú t'ᚖ'ᚖ'ú ᚖediri waste k'óní has horēᚖódhe hᚕᚕᚕ dé.

Kú t'ók'é used fuel containers tsᚖtsᚖane tili hēᚖᚕ há nᚕt'á hoᚖᚕ; kú t'ók'é tsᚖtsᚖatili yēlyé dᚕᚕ tth'í há horēlyú net'ᚕ hóᚖᚕ t'ók'é nᚕdāᚖhe bēk'óní hots'ᚕ nýyaghe ts'en nᚕlyé há.

Kú t'ᚖ dēne bēt'ésí ᚖediri used fuel k'í ᚖēdᚕᚕ bēts'en húltá há ᚖēlōtsēle ts'en reactor sites k'é. NWMO k'í t'ohó bets'en nᚕnt'á há yēts'en k'óldé hadé reactor sites hots'ᚕ t'ók'é thá hots'en bēk'óní há nᚕᚕ k'é nᚕlyá dé.

Implementation t'á't'ú bóníldhí há

ʔá ʔediri NWMO k'í t'á belá hade bêt'ésí horélyu ʔasíe hêt'él hasj. T'á ʔasíe hónèrédí k'í bènánóhotá k'í ghare t'á hóté hasí nezú há. ʔá nuní t'á yúnadhe há dánílʔjh k'í ʔeyí hógharè dène yènidárèní dé nòhèk'ódórèʔá há. Canada k'í t'á't'ú nih k'e ʔasíe hódóghètní k'í hotié yèghádalana hasí, hórélyu dèghare nèt'j hjtdy yèts'èn náraídá sí. ʔá t'á hótíe k'èyaghé hadé NWMO horélyú t'á bèghare ʔèghalada hóʔá sí k'é ghèdél hasj, t'á't'ú licence chu ʔerih't'is t'á beghare k'é; nuhní t'á daíltí hódóríʔjh k'í t'á nuhèbá njnt'á k'í ʔázi híltí há. Hotié dèghare t'á Canada k'èyaghe d'ot'è ʔasíe hóghèdí sí k'é hasí t'áhódí k'í ʔediri limarshí nèdhe gharè t'á't'ú ʔediri ʔasíe hóghèdí k'ési.

Citizen engagement dène hël t'á't'ú begháladá há

T'á bègharè dène ts'èn yatí dèt'al há k'í hotie ʔèlk'èch'á dène hel bèghá bèhayatí há. Dène ʔèlk'èch'á ts'èn yèghá dánídhèn há bék'ódóríʔjyá sí. ʔá ʔèjá t'á't'ú hóʔá k'í horélyu dène bèbá nunt'á hóʔá t'á't'ú ʔediri ʔasíe náidá ts'èn tth'ú.

NWMO horélyu t'á bèghare ʔèghaládá há k'èlnet'é hots'èn ʔerih't'is licence horéké hóʔá, t'ók'é nih ʔahót'j chú, yèghalaná há hú, chu t'á't'ú nuclear fuel waste facility nanèlyé dajj há. T'óho naraidá ts'èn tth'ú dène ha nunt'á há yèghá ʔesóradí hódórél'jyh dé.

Financing Tsamba t'á bèghare ʔèghaládá há

Tsambá k'èlnet'é hjdú ʔasíe nèzy hóté lá, ʔeyí ʔá ʔediri lá nèdhe k'í hónátthé ts'èn tth'ú bá k'èlnèt'é tsamba théʔá dezá sí, kú ʔeyí ghare t'ághá ʔasí ʔá dué hájá dé bá sèhóʔá halá hónátthé ts'èn tth'ú. ʔá NWMO k'í hónátthé ts'èn tth'ú t'á ʔèlk'èch'á lá hujj sí hotie dègharè t'á tsamba k'ódhí hasí yèk'orélyá hóʔá.

NFWA k'í hónátthé t'á tsamba njnt'á sí yèháyaltí hasé Canada bets'j nuclear fuel waste hóghèlní há. K'ádanè \$770 million tsambá njnt'á sí. Kú ʔerih't'is nèdhe ghare ʔediri tsambá k'í t'áhá théʔá sí hut'á há bet'orèʔá hóʔá.

Choosing a location t'ók'é nih ʔahót'j há t'á't'ú bèhayatí há

ʔaʔy NWMO t'ók'é nih ʔahót'j há ʔesóradí hílé kulí, dène ʔá yèháda'tí híjá sí ʔèduhy, ʔeyí gharè t'ók'é nih ʔahót'j bèghá yatí ghóní. NWMO k'í hotié dène

t'á ʔediri nih bèt's'jdhile ʔahót'j há dorèl'jyh dé dèghare bèghá nayatí hasj horélyu ʔeyer hónare.

ʔá ʔèlk'esj hadé, t'á provinces benenè k'èyaghe nuclear power k'ènat's'edé k'í tthé danj'jyh hasj – Ontario, New Brunswick, Quebec chu Saskatchewan. Kú hónèzj provinces tth'í bènèñè nèt'j hódorèl'jyh dé bá nunt'á tth'í hóʔá sí. NWMO tth'í Dènedéd'jne t'á háral'á sí hèsóródí hasí, nih chu sólághè tsamba hóbasí.

Nuní hadánídhèn hú t'ók'é nih bèt'áhót'j ha yatí híjá dé horélyu dène hël bèhayatí hóʔá yèghá ʔesóradí hódórél'jyh dé. ʔá horélyu dène ʔediri ts'jdhíle náradé dé bël nayatí hóʔá, bèyatíe hèlts'í horèl'jyh dé bets'édí tth'í hóʔá.

Kú horélyu Canada nask'adhe hots'j nuclear waste kózèl'jyh dé hórélyu ʔèl'èlyé tthé dezá. Dène nalè hotié ts'èthjyè t'á't'ú háilyé hasí dène nuhèts'èdarèní hjdú náraídá hasj. ʔá ʔèduhy ts'èn t'á NWMO ʔeyí hóbasí t'á ʔasíe dáthèltsj k'í ʔediri sí, ʔerih't'is ʔá nuè bá hègá sí, nuclear waste management hots'j dène hël tth'í daíyaltí hú nih banè, ʔeyí chu t'á bègharè ʔediri ʔant'e ʔasíe hóghèdí sí bènèrídí híjá sí, nuhní hadánídhèn hú ʔediri tsatsane tili ghèlyel dé, bórèlní háhíle sí. T'á't'ú tulu ʔahót'j chu t'á bèschènè ʔahót'j, t'ók'é hú, bóghèdí hú horélyu t'á't'ú nódhí hasí bá soraíjá dánídhèn sí.

Addressing Social, Economic and Cultural Effects T'á't'ú dène ch'alané chú horélyu bèhónarè nèt'j há

Kú ʔediri ʔasíe náidá hadé dène há horélyu ʔeyer hónarè há nèzy láhót'j lá ʔèlk'èch'á ʔasíe há social, economic chú dène ch'alané hóbasí. ʔeyer hónarè t'á dène náradé sí tth'í yet'ódórèʔá ghóní sí. T'ók'é ʔídjná k'ón k'é hoté gá tthé nèt'j hasí. Horélyu dène ʔeyer hónare ʔèlk'esí haraldhèn hasí.

ʔá t'á't'ú ʔediri ʔasíe bèhayatí ts'èn tth'ú hotie bá sèhúde dezá horélyu dène há. Kú t'ághá hots'j dène hel ʔasíe nódhí há sèhúde ha horèná dé t'á't'ú bèhayatí ha ʔediri ʔasíe dánèl'jyh tth'í hóʔá hotié bóhèhèl hónátthé nayatí tth'í hóʔá ʔediri yatí hobasí chu t'á tsamba k'óghjdhér sí há bets'édí tth'í hóʔá. Kú ʔasíe nódhí ch'a hotie hónatthe ba sèhujá tth'í dezá, t'á ʔasíe hègá t'á híle kulu t'á hóbeghare ʔasíe hóghèdí chu yatí dèt'al basí chu t'á ʔeyer hónarè ʔasíe hóghèdí t'á. Dène ʔeyí ʔant'é ʔasíe hadáyaltí hadé, beyatíe da'tí ha bèt's'edí tth'í hóʔá.

Research and Intellectual Capacity nanóhótá chú t'á t'ú dënení ha ʔasi hónëredí

ʔá ediri NWMO k'í t'á bëgháre ʔëghaladá k'l Adaptive Phased Management Approach APM hulye sɪ, hotie dëghare t'á ʔasié gódhe hulʔa dé bënerídí hasí kudānë. ʔeyi k'ësi hidël hadé horëlyu nòhënarë t'á ʔasié k'ënáts'ë k'í dëne dëgharë yëgha dánídhën dëzā.

The Recommendation t'á t'ú nódher walí yatı sɪ ʔediri k'í

Adaptive Phase Management k'í ghare nats'ídá ha, t'á ts'ëdí k'l hotie ʔasi hóghëdí nadā dé bek'esí nats'ídá. ʔá horëlyu t'á ts'ëthjyë ʔasi hóghëdí sɪ ghare dezā. Dëne t'a hodórëljɪh chú t'á ʔediri hóbasí ʔasié gódhe hulʔa sɪ tth'l basí gharë t'a nats'í dá há k'ójā sɪ. Nuhní hadánídhën hú APM k'l nuhëba natser sɪ begharë hotie ʔasié hóghëdí ʔediri nuclear waste t'á t'ú sughua bek'óni há t'ók'é bëk'óni sɪ, diri yatı tth'l híłtsí sɪ.

- ʔa ʔëdɪhɪ Canada nask'adhë narádé sɪ yóníłdhí há t'á t'ú ʔediri ʔidjɪná kɔn tthé bëk'óghjɪdher k'óni há.
- ʔeyi dátëdhe tth'í yunadhë nët'j hadé, dëne t'á t'ú dáhólʔa hɪ ʔá bëghálada bënj hí há dué sɪ, hókëtt'á ts'ën ʔëdɪ nórëłtth'ël ʔá.
- Kú t'á bet'a sëhóʔa chu bóghëdí gharë ʔasié ghëtt'ël hasj.
- Kú bënësɪ t'á ʔasié hółé hadé ʔëłk'jɪnj t'á t'ú ʔasí ghëtt'ël k'í tth'í gharë dëzā ʔasí naídá ts'ën tth'ú dëne nih hółé hadé, t'óho dëne hël ʔasié ʔëdɪ hajá dë hohá.
- ʔëdiri gharë dé hotié t'á t'ú tsamba k'ódhí bóghëdí halá, ʔeyi chu bet'á ʔjʔaghe dëne hots'j yúnádhë dëne gódhë ʔëtk'erëdël bël yatı dët'al há hórëná há híłé.
- Kú ʔediri t'á tth'í bet'a dëne hóʔazí yëgha hódórjshyā hórëljɪh halá, bet'a t'á horégódhë hulʔa sɪ k'é ʔasí k'ënats'ëdé halá.

- Kú t'a bet'á ʔasi hóghëdí sɪ ghā dëne yets'ën narats'er halá hóttthé hots'ën tth'ú bëghalada ts'ën.
- Kú t'á t'ú ʔediri ʔasié waste bëk'óni há t'ók'e chu t'á t'ú bëk'óni há hotié sórt'é hasj, ʔeyi chú ʔediri t'a used fuel t'óho losí dëne nayëłtsí hódórëljɪh dé bebá hóʔa halá t'á ts'ën t'áníłthá hoʔa ha bëdarëttj ts'ën tth'ú.
- Kú nuëhá hoʔa hókëtt'á hots'ën ʔediri bënëtt'j há t'ahā hots'j ʔasié k'ójāhíłé ʔá t'ók'é ʔediri ʔasí k'óni gá ʔësónórëłtth'er huto dëne yëk'ënarádé hijá dé hóhá.
- Kú ʔediri ʔasié ghaládá k'í hotié t'á ʔëłtth'í k'é hoʔa hasí, dëne hël tth'í hókëtt'á behayatı hasj bek'ë názëtt'ëth ts'ën tth'ú, beghā háts'ítí hahíłé.

Kú ʔediri bek'jɪnj dët'łs k'í NWMO t'a begharë yatı dët'al ha hut'a yatı holj sɪ nihst'ën k'ólde Canada hots'j. ʔeyi hógharë NWMO t'á t'ú yúnádhë ʔasí naíłná há ba hoʔa t'á t'ú bëbá nunt'ā sɪ hógharë Canada k'ëyaghe ʔediri ʔasié hóghëdí ha.

Kú t'á tuluë k'é ghíđël hódórıljɪh k'í, nuhní naraídá ts'ën tth'ú hotie k'ënëłt'e yatı hónëdhe gharë hulj hıłdú bëk'ënats'ëdé hasj. Nuclear Waste k'í t'á t'ú bëk'óni ha nunit'á k'í nuhëzı dzërë hódórıljɪhíłé. Kónódhí hadé, bët'sën naraídaháhíłé sɪ, yunadhë ts'ën nunt'á há kójá dé.

November, 2005

NWMO t'á dánídhën sɨ bēghā yatí sɨ ʔēdirí k'í

Nuhní hadánídhën hú yúnádhë t'á hóʔa hóbasí hádë used nuclear fuel t'á t'ú hóghëdí ha ʔējā Canada nask'adhë dëne chu níh há hotié sēhóʔa gharë dēzā – dëne chu níh ʔēsóné ch'á chu – dëne tth'í ʔētk'esj haraldhën yúnádhën gódhë ʔētk'erédél dānlí há.

ʔá nuhní hadánídhën hú Canada hots'j níhts'ën k'óldé bets'ën ʔediri yatí hiltis sɨ ʔēdyhun Adaptive Phase Management hulyé, hotie nazídá ts'ën tth'ú dēgharë bēháyaghjítí dezā ʔediri ʔasië hël:

- Horēlyy ʔediri ʔasië t'á bēk'óní hasí ʔelá nōyaghë njdhá bēk'óní njndé nēzú há, t'ók'é tthé nēzú yaghé ts'ën crytalline tthé hutó Ordovician sedimentary tthé hulyé k'í Canada hots'j t'ók'é tthé nēnē k'eyaghe Shield hulyé.
- Kú t'á t'ú bēgháladá há nunt'á dé ts'ēthjyé halyé há, dëne hël bēhayaghjítí t'āghe hjdú há, kú t'á yatí bēghare dëne yēnerēní tth'í gharë hásj.
- Ku ʔediri há tth'í nunt'á há ʔaʔy fá nuēhá hóʔa há nūyaghë njghá hilé ʔediri waste bēk'ónj há hótthé halyá dé ʔelótselē ts'ën, ʔeyer t'āghe dé húdher t'āghe dé nōyaghe njdhá nūyé njlyé há ʔeyer bēk'óní há.
- Hókēt'á hots'ën t'ók'é t'á ʔediri waste bek'óní sɨ bēk'ánótá hasj, yatí kózēljh há t'áhuʔa sɨ hobasí; ʔeyi chu
- ʔediri used fuel t'ahā dëne nadáyētsí hodóreljgh dé bá hoʔa halá ʔēlótsele hots'ën, kú t'ohó yúnadhë dëne sēnēyjlé hodóreljgh dé ba hoʔa halá.

ʔá ʔediri Nuclear Waste Management Organization k'í ʔediri yatíë k'é ʔasi k'ēnarádé hodóreljgh sɨ, ʔeyer dé t'á yatí bēghāʔa *Nuclear Waste Fuel Act (NWFA)* 2002 k'é hasj, ʔeyi chu ʔediri k'e tth'í há:

- T'á bēgharë ʔasië k'óní hóghëdí yatíë deʔa k'í k'é ghalaná há níh, dēnë hú horēlyy ʔasië hēsódolé ch'á;
- Tsāmba tth'í k'ēlnelt'ē korēljgh há nuclear energy corporations hots'j (Ontario Power Generation Inc., Hydro-Quebec chu NB Power Nuclear) ʔeyi chu Atomic Energy Canada Limited hots'j, ʔá ʔeyi t'á bá nunt'ā gharë há *NWFA* bēbasj;
- T'á k'ēnelt'ē yatíë kanetá há, t'ā haiyórlá nare ʔediri ʔasië k'óní ha. Ku ʔeyi níh k'í hotié níh nezy hldy net'j há dëne ch'asj chu dëne yets'j thídhele hórlgh tth'í ch'á hú, ku ʔeyi dátēdhë tth'í níh chu níh k'e ʔasi hujj sɨ há bóghëdí tth'í hoʔa ʔeyer honare;
- Ku t'ók'é t'á níh nēt'j hasí, provinces t'ók'é nuclear fuel cycle ʔahót'j sɨ k'eyaghë tth'ē hultá hasj;
- Dëne t'ók'é bēnēnē ts'ën njdháhile ʔediri ʔasië k'óní hadé behël hókēt'á hots'ën bēts'ën yatí dēt'al hoʔa, t'á t'ú ʔasië hóghaládá basí; ʔeyi chu
- Ku yatíë horēgódhë hulʔa dé, kudāne yek'enádhér há t'á t'ú bēt'órlgher walí sɨ há, Dēnedédjgne t'á k'ódóreljgh sɨ tth'í bēyatíë hēsúdí tth'í hoʔa.

ʔá t'ā losii NWMO ts'ën yósti njdhen dé nueba hoʔasi sɨ, ʔeyi chu t'á nuēhets'j lmarshí ts'j ʔeríht'is njljgh njdhen dé nēba hoʔa sɨ nūhēts'j website k'é www.nwmo.ca k'é. Marsí tchogh

Nóhēts'ën ʔerjht'is hórljgh dé ʔejā ts'ën hánulé:

Nuclear Waste Management Organization
49 Jackes Avenue
Toronto, Ontario
Canada M4T 1E2
Phone: 416.934.9814
Nanjhile: 1.866.249.6966